

16 oktober 2019

nummer 104

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Leerlijnen via de Ad Gevolgen voor de interne bekostiging en bruikbaar voor discussies...

Inleiding

In vorige nieuwsbrieven is uitgebreid gekeken naar de gevolgen van de invoering van de Ad als zelfstandige opleiding voor geldstromen binnen het hbo, bij hogescholen. Er vinden nog geen alarmerende discussies plaats, maar binnen afzienbare tijd mogen financiële directeuren wel toch echt aan verschillende knoppen van hun geldkranen gaan draaien. Ze dienen eraan te gaan wennen dat de weg naar de Bachelor niet meer exclusief is voor de aanbieders van een vierjarige opleiding. De route naar de Bachelor kan meer en meer worden opgeknipt in twee stukken, eerst een Ad-opleiding en vervolgens een 'resterend programma' voor de bachelorgraad¹.

Essentieel is dat er naast deze verwante koppeling sprake kan zijn van een duidelijke leerlijns- switch, maar ook dat beide stukken niet noodzakelijkerwijs om twee studiejaar vragen. De Ad is wel minimaal twee jaar, maar de student kan er korter en langer over doen. Het resterende programma kan eveneens twee of meer jaren omvatten, om allerlei redenen².

Een hard gegeven is dat de overheid voor elke student in het hbo, de Ad en de Bachelor, (maximaal) vier jaren bekostiging in petto heeft. Daarmee vormen de stukken van deze leerweg als het ware een geheel met 'communicerende geldvaten'. Er is geen extra geld beschikbaar als ze langer zijn. Ook de regelingen voor de studenten zijn niet aangepast aan de mogelijkheden die deze leerweg qua lengte kunnen opleveren.

Waarnaar in die eerdere nieuwsbrieven vooral is gekeken, zijn de gevolgen voor de 'externe' geldstromen. Het gaat in die situatie om Ad'ers die met het diploma op zak naar een andere hogeschool gaan voor het doen van een bacheloropleiding. Ze kunnen ook gaan werken en later opgaan voor een Bachelor. Het maakt daarbij ook uit of ze dit bij een bekostigde dan wel een private hogeschool doen.

Dit kan allemaal leiden tot andere stromen voor de bekostiging van een hogeschool. Het drie jaar over een Ad doen, betekent nog maar een jaar geld voor de bacheloropleiding. Ook kan de overheid zomaar een tweetal jaren uitsparen als de Bachelor privaat wordt gedaan.

Er heeft op dit punt geen analyse door de overheid plaatsgevonden, tot nu toe. Het kan evenwel op den duur consequenties hebben voor het aantal te bekostigen studenten en dus voor het budget dat nodig is om als ministerie het hbo in de lucht te houden.

Maar we kunnen ook kijken naar de gevolgen van dit alles, met de Ad en andere leerwegen, voor de interne geldstromen en de wijze van budgettering binnen de hogeschool. Er kan in ieder geval voldoende voer voor discussies worden aangeleverd. Daarom deze nieuwsbrief.

¹ Weer 21% meer instroom in de Ad. Die willen ook daarna hun weg ergens vinden...

² Zoals al een keer gemeld, staat er in de wet niets over de minimale studielast van de leerweg naar de Bachelor via de Ad. De Ad-opleiding is wettelijk minimaal 120 studiepunten, maar voor het resterende programma is niets voorgeschreven. Dus daarvoor kan het best minder dan 120 zijn, al zal iedereen wel uitgaan van minimaal 240 voor het geheel. Denkend in leeruitkomsten is het ook geen issue, als die maar zijn verworven. Ook dit is derhalve een consequentie van de paralleliteit van de twee leerwegen.

Nalopen interne consequenties en mogelijkheden

Je zou kunnen zeggen dat er in principe niks te klagen valt als op hogeschoolniveau naar de geldstromen wordt gekeken. Een Ad'er haalt het diploma en gaat dan een keer door, direct of na een tijdje, en draagt zo bij aan het algehele budget van dezelfde instelling.

Laten we maar eens kijken naar wat er speelt bij het direct gaan doen van een resterend programma voor de Bachelor. We veronderstellen dus dat de student binnen de eigen instelling blijft ingeschreven. Nu is het zo dat de overheid voor het verdelen van het landelijke budget alleen maar op dat niveau kijkt naar het aantal studenten dat voor bekostiging in aanmerking komt. Die doorloop is derhalve in de interne statistieken zichtbaar, niet in het aantal studenten bij de hogeschool.

Maar dan krijg je te maken met de interne verdelingssystematiek. Die kan per hogeschool sterk verschillen. Het kan zo zijn dat de Ad-opleiding en de bacheloropleiding allebei een budget van het CvB krijgen, als een eigen onderneming binnen de hogeschool. Dus alle zaken zoals uitval, switch, vertraging enz. komen letterlijk voor rekening van zo'n opleiding zelf. Iemand die bijvoorbeeld in jaar 1 van de Bachelor naar de Ad gaat, is daarbij uitvaller resp. zij-instromer. Zo kan het CvB met elke manager een eigen contract sluiten, om 'de eigen broek op te houden'. Natuurlijk, als de Ad en de Bachelor (verwant) onder hetzelfde management vallen, is dit probleem meteen voor een groot deel opgelost...

Gescheiden management en contracten

Echter, als er dus gescheiden contracten zijn... en verantwoordelijkheden uiteenlopen, kun je denken aan de volgende situatie:

- Het CvB kan verordonneren - om een ingewikkelde discussie op voorhand te tackelen – aan beide managers om voor de verwante Ad en Bachelor permanent een vierjarige route op papier beschikbaar te hebben. Ze moeten daarvoor met elkaar harde afspraken maken.
- Dat moet altijd het geval zijn, al hebben de leidinggevenden hun eigen verantwoordelijkheid. Dat betekent dat er verschillende consequenties te managen zijn, zonder verder dieper op de materie in te hoeven gaan en vervolgens beleidsmatig als CvB van bovenaf 'in te moeten grijpen':
 - Als de Ad in 2 jaar wordt behaald, zijn er vervolgens ook 2 jaar voor de Bachelor.
 - De student kan vertraging oplopen en 3 jaar over de Ad doen, en dan zal de bacheloropleiding dit moeten accepteren, met 1 jaar geld resterend (hoewel er ook eventueel nog een bonus valt te innen, als de betrokkene de opleiding afrondt – te zien als een soort vangnet).
 - Er is een snel te regelen 'variant' beschikbaar als de vertraging bij de Ad beperkt is. Er kan nl. in het derde jaar van de student een eerste inschrijving bij de Bachelor worden gepleegd, met een formele tweede inschrijving bij de Ad-opleiding, met de afspraak voor het rooster dat de student ook de Ad kan afmaken. Op die wijze heeft de Bachelor zicht op geld voor 2 jaar, en de Ad ook. Voor de Bachelor ligt er ook nog een diplomabonus in het verschiet (maar we komen erop terug, want dit is toch ook te zien als een bonus voor deze leerweg, inclusief de Ad).
Ter aanvulling: Als de student het vervolgens toch niet redt met de Ad, kan na jaar 3 worden bezien wat er te regelen valt. Misschien toch weer inschrijven bij de Ad om deze af te maken, met als 'voorwaarde' dat het weer gaan doen van de Bachelor geen optie is. Het advies is vervolgens om met de Ad aan het werk te gaan. Later kan mogelijk de Bachelor worden gedaan in een private setting, betaald door de werkgever.

Meer dan 4 jaren bij verwante doorstroom

Een ander punt is dat het best zo kan zijn dat de doorstroom zodanig is vormgegeven dat het geheel 4,5 jaren vraagt, ook als er sprake is van verwante opleidingen. Dat kan te maken hebben met de eigenheid van beide trajecten, om de relevantie voor de arbeidsmarkt te kunnen waarborgen. Het is dus als zodanig een goed te verklaren en te verantwoorden situatie.

Maar vervolgens komt toch de kwestie van 'hoe dit te betalen' om de hoek kijken, hoe dan ook, zeker bij het CvB. De overheid verwacht nu eenmaal dat er toch - niet wettelijk vastgelegd, dat weer wel - voor elke Ad een doorlopende leerweg is, samen vier jaren vegend. Dat was de reden om in 2017 de wettelijke regelingen voor de bekostiging en de ondersteuning van studenten niet aan te passen. Dat laatste aspect mag zeker niet uit het oog worden verloren, als het gaat om de belangen van degenen die de studies volgen, en een studeerbaar geheel verwachten.

Een situatie bij een dergelijke leerweg van 4,5 jaar is normaal gesproken zo dat de Ad 2 jaar vergt en het resterend programma 2,5 jaar. Nu mag de Ad mag best meer dan 120 punten omvatten, wettelijk gezien, dus dan zou je ook kunnen denken aan elk 2,25 jaar bij een soepel lopende leerweg. Maar ook dan nog vergt het geheel 5 keer een inschrijving als student. En hoe die 2,25 jaar te programmeren... zeg het maar.

Hoe dit dan verder aan te pakken? De Ad is kennelijk een gegeven, met de eigen arbeidsmarkt-relevantie, dus dit Ad-programma fungeert als uitgangspunt. De Bachelor moet vervolgens daarop inhaken. Kennelijk lukt het van die kant niet om een afstudeerrichting te vinden die met de Ad in 2 jaar is te doen. Ook lijkt het er op dat de Ad'ers niet kunnen aanschuiven bij de derdejaars in de Bachelor.

Of misschien kan dit wel, maar zodanig met een 'kloof' dat er een half jaar langer voor de studie staat, bijvoorbeeld te regelen via een planning waarbij de stage of de afstudeeropdracht wordt 'doorgeschoven' naar het eind van de leerweg.

De Ad'er kan natuurlijk ook een brug- of schakelprogramma doen van een half jaar en pas daarna instromen in jaar 3 van de Bachelor. In dat geval moet de opleiding evenwel of twee instroom-momenten kennen dan wel een opzet hebben waarbij semesters in een min of meer willekeurige volgorde zijn te volgen. Dat zal niet altijd het geval zijn.

Toch maar vier jaren...?

Maar wat dan? Toch maar eens goed over nadenken? Als de Ad in deze opzet als uitgangspunt en als gegeven dient te worden beschouwd, ook als het gaat om aanpassingen die voor het Ad-programma nodig zijn om studenten goed toe te leiden naar de regionale arbeidsmarkt, is dus de Bachelor altijd vervolgens pas echt aan zet. Vasthouden aan een instroom in het derde leerjaar lijkt veel te rigide te zijn. Het is beter om voort te bouwen op de Ad en – zoals al vaker gesuggereerd – een resterend programma neer te zetten dat in twee jaren leidt naar de bachelorgraad. Het mag daarbij best om wat meer dan 120 punten gaan, als die maar in 2 studiejaren te halen zijn.

Dus een maatwerktraject voor Ad'ers, dat moet toch wel lukken? Het kan best zo zijn dat er gewoon binnen het beroepsprofiel van de Bachelor wordt gebleven, gezien de ruimte voor keuzevakken, minoren en afstudeerrichtingen.

Ook hierbij zal het CvB een cruciale rol moeten spelen als er sprake van een hogeschoolstrategie en dito aanpak. Als nieuwe studenten weten dat de leerweg 5 jaren gaat vragen en andere hogescholen hebben er eentje van 4 jaren in de aanbieding, zal een keuze snel zijn gemaakt. En dan toch ook door de hogeschool, nemen we aan.

Het vijfde inschrijvingsjaar levert geen bekostiging op, wel collegegeld, maar dat is het wettelijke bedrag. En na stoppen met de studie halverwege het jaar, na het afronden van de Bachelor, moet in principe een deel van het collegegeld worden terugbetaald. Het is al met al een zaak die het CvB met de betrokken managers dient te bespreken, zo simpel is het.

4 jaren: Moet het of mag het...

Een aspect van de gehele aanpak rond de leerweg via de Ad naar de Bachelor is of 'het ook moet', het zorgen voor een vierjarig traject met een opbouw van 2 plus 2. Nee, wettelijk kan de overheid zo iets niet afdwingen, als een kwalitatieve voorziening voor studenten en te zien als een studeerbaar geheel.

Een hogeschool kan er zeker niets mee doen als de Ad'ers van andere instellingen komen, als een situatie die op zij-instroom is gebaseerd. Misschien schrikt de beperkte bekostiging wel af, in die zin dat er toch wordt geprobeerd een resterend programma aan te bieden dat in twee jaren is te doorlopen. Met bijvoorbeeld 135 punten moet dat kunnen³. Dus een vorm van 'marktwerking'.

³ De wet spreekt over het aanbieden van opleidingen waarbij de studielast per jaar is onder te brengen bij 60 punten per studiejaar. Studenten moeten in dat geval een dusdanig studeerbaar rooster hebben dat die ook kunnen worden behaald. Ook hebben ze er recht op, een programma met 60 punten, aangezien ze er wettelijk collegegeld voor betalen en de overheid geld voor een volledig jaar geeft. Dat wringt dus volledig met de mogelijkheid om deeltijdse opleidingen anders in te delen, bijvoorbeeld met elk jaar 30 punten. In het hbo wordt dus geen gebruik gemaakt van deze optie. In het wo wel, maar daar zijn de deeltijdse bacheloropleidingen dan ook vrijwel verdwenen, aangezien niemand meer op 6 jaar studeren zit te wachten...

Binnen de eigen hogeschool ligt het sowieso een stuk gevoeliger. Men heeft alles zelf in de hand. Bovendien is de arbeidsmarkt niet zo rigide dat er geen 'waaier' aan afstudeerlijnen bij de Bachelor mogelijk is, allemaal na vier jaren af te ronden – ook via de Ad. Daarom mag een CvB best eisen van de betrokken managers dat een voor iedereen duidelijke verwante leerweg in vier jaren valt te doen. Laten ze maar aantonen dat het niet kan, zal men aan de betrokkenen meegeven.

Zal de NVAO hiernaar gaan kijken? Dat is lastig te zeggen, mede gezien het feit dat de Ad als zelfstandige opleiding pas sinds vorig jaar bestaat. Ook hebben we nog geen signalen in die richting mogen ontvangen. Toch ligt het voor de hand aangezien een dergelijk beleid zonder meer valt onder de inrichting van het onderwijs, gelet op diverse criteria voor de kwaliteitsbewaking van de opleidingen⁴. Mogelijk zijn er dus vragen van een NVAO-panel te verwachten, in ieder geval over de ervaringen die hiermee worden opgedaan (aansluiting, rendementen, aanpassingen e.d.) en de plannen die er zijn als het gaat om de totale leerweg.

Moeten we naar aanpassingen in de wettelijke regelingen?

Het lijkt er niet op dat de overheid staat te trappelen van ongeduld om extra geld uit te gaan trekken voor deze leerweg. Bij de overstap van de hbo-bachelor naar de wo-master moeten de betrokkenen ook zelf naar oplossingen gaan zoeken. Wel heeft men allerlei randvoorwaarden aan de brugprogramma's gesteld qua cursusgeld, dus de studenten hoeven maar een redelijk bedrag te betalen.

Maar misschien ligt dit scenario anders, als gevolg van het feit dat de overheid zelf heeft gekozen voor het scheppen van parallelle leerwegen naar de Bachelor. De Ad is zelfstandig neergezet, heel bewust, met alle consequenties van dien. En die kunnen worden onderzocht.

Men heeft niet gekeken naar een systeem waarbij de Ad voor twee jaren wordt bekostigd. Ook wordt de diplomabonus niet met de Ad gedeeld – toch een impliciet signaal dat de Bachelor kennelijk nog steeds als 'belangrijker' wordt gezien. Of het is toch gewoon een voor de hand liggende consequentie van het anders moeten gaan aanpassen van het hbo-systeem, want de Ad zal in de komende tijd wel wat reuring gaan opleveren – en dan ontkomt men er niet aan...

Management-contract en verdelen van de inkomsten

Zoals hier boven al aangegeven en toegelicht, kan het CvB van een hogeschool van mening zijn dat de leerweg via de Ad en de verwante Bachelor altijd nominaal vier jaar moet zijn. Dat kan onder meer worden vastgelegd in managementcontracten met de betrokkenen. De meest voor de hand liggende reden daarvoor is dat na de invoering van de Ad als opleiding niets is veranderd aan de bekostiging: nog steeds vier jaren, en ook niet bij de regelingen voor de studenten. Langere leerwegen kosten de hogeschool dus geld, net als nu het geval is bij de vierjarige opleidingen waarvoor veel studenten een vijfde jaar of nog meer tijd nodig hebben. Maar op dit punt van de Ad kan een CvB wel beleid maken, en proberen invloed uit te oefenen.

Omdat het toch iets nieuws is voor het hbo, het werken met parallelle leerwegen en een instroom die eigenlijk een zij-instroom is, gaan we wat dieper op de materie in, op basis van eerder vermelde zaken.

Afstemming programma's

De meest prangende vraag is wat de belangrijkste consequentie is van deze 'gedwongen verbintenis' als de Ad en de Bachelor gescheiden budgetten hebben, elk onder een eigen management. Beide opleidingen geven los van elkaar invulling aan het programma, gelet op de dynamiek in het

Meer dan 60 punten in een jaar stoppen mag, zeker bij private aanbieders, maar het mag niet de standaardroute zijn. Als het resterend programma voor de Bachelor bijvoorbeeld 135 punten is, mag in het eerste jaar ervan best 75 punten worden opgenomen, als het maar luid en duidelijk vooraf is gecommuniceerd – en als de opleiding blijft zorgen voor een studeerbare opzet (misschien ook wat onderdelen in de avond te volgen of online).

⁴ In het begin van de Ad ontstond binnen de bacheloropleiding een vorm van weerstand tegen het moeten aanbieden van een resterend programma van 120 punten. Later is die 'eis' aangepast, met maximaal 150 punten. Maar ook toen heeft de overheid niets veranderd aan de wet en de regelingen. De managers van de bacheloropleidingen zullen dus zeggen dat de 'bal nu bij hun opleidingen wordt gelegd' en dat het als 'een aanslag is te zien op de eisen die aan het bachelorniveau worden gesteld'.

eigen deel van het werkveld. Daarom wordt het zaak om daadwerkelijk elk jaar heel concreet te bezien of de route van vier jaren nog wel valt te realiseren. Zoals al eerder gemeld, is het zo dat het hebben van een specifiek resterend programma binnen de Bachelor voor de instromende Ad'ers meer speelruimte kan bieden, om aan de eis van vier jaar te voldoen.

Hoe verdelen ze de inkomsten

Maar vervolgens leidt de gedwongen verbondenheid tot een gerechtvaardigde kwestie van het verdelen van het geld dat de overheid mag geven, vier jaren lang voor een student die het hbo binnenkomt. Om voeding te geven aan de interne discussie, worden hier een paar scenario's op een rijtje gezet – ook al eerder kort gemeld in deze nieuwsbrief.

Er zijn natuurlijk nog veel meer mogelijkheden te bedenken, maar zie ze als een basis voor een intern overleg om eerlijk en open te bezien hoe elkaars verantwoordelijkheden kunnen worden omge-zet in een 'model'.

- Ad in twee jaren doen, en meteen doorstromen naar de Bachelor: 2 jaar overheidsgeld voor de Ad, 2 jaar bekostiging voor de Bachelor, plus de diplomabonus voor de Bachelor als deze graad wordt behaald.
- Ad in drie jaren doen, daarna doorstromen naar de Bachelor: 3 jaren geld voor de Ad, 1 jaar bekostiging voor de Bachelor, plus de diplomabonus voor de Bachelor als deze graad wordt behaald.
- De Ad is vrijwel na 2 jaren gedaan, met de mogelijkheid om alvast daarna met de Bachelor te starten en dan tegelijkertijd de Ad te gaan afronden. De zgn. eerste inschrijving vindt dan bij de Bachelor plaats, zodat de Bachelor de overheidsbekostiging krijgt. De Ad ontvangt aldus 2 jaren geld, de Bachelor eveneens 2 jaren plus de diplomabonus als deze graad wordt behaald.

Diploma-bonus: voor de leerweg... verdelen...

Maar wat is dan rechtvaardig in deze gevallen? Het is toch zo dat beide partijen hebben bijgedragen aan het binnenhalen van de overheidsgelden. Ze hebben elk een deel van de leerweg voor hun rekening genomen en van alles geïnvesteerd in de studeerbaarheid, naast de vierjarige route die wel volledig onder leiding van het bachelormanagement tot stand is gekomen. Dus wat te doen met die diplomabonus? De overheid heeft altijd geweigerd om de bonus wettelijk te verdelen over de Ad en de Bachelor, maar intern kan het CvB daaraan een eigen draai geven om te laten zien dat iedere opleiding z'n best heeft gedaan.

Het is dan ook zonder meer erg logisch te kijken naar de eventuele studievertraging. Veel bachelor-opleidingen hebben de bonus nodig om de uitloop van hun vierjarige leerweg te bekostigen, want na vier jaren is de koek van de overheid op. Daarom mag best worden gekeken naar waar de vertraging wordt opgelopen, in de Ad, de Bachelor dan wel in beide.

In onderstaande tabel worden deze drie scenario's op een rijtje gezet, en in de rechterkolom staat dan een suggestie voor het verdelen van de inkomsten.

<i>Studietijd Ad</i>	<i>Bekostiging voor de Bachelor</i>	<i>Kanttekeningen voor een aanpak</i>
2 jaren	2 jaren Diplomabonus na afronding	Gezamenlijk is er sprake van een inkomsten ter grootte van 5 jaren, 2 voor de Ad en 3 voor de Bachelor (2+1). De vraag is gerechtvaardigd of 50% van de diplomabonus terugvloeit naar de Ad als de student aldus na 4 jaren de Bachelor behaalt.
3 jaren	1 jaar Diplomabonus na afronding	De Bachelor heeft bij het behalen van het diploma inkomsten ter grootte van 2 jaren. Het ligt niet voor de hand om de bonus te verdelen tussen Ad en Bachelor, ongeacht het aantal jaren dat de student doet over het behalen van de Bachelor.

2 jaren en een beetje (diploma nog niet na 2 jaren – wel reeds aan de Bachelor beginnen)	2 jaren Diplomabonus na afronding	De student wordt na het tweede Ad-jaar alvast ingeschreven bij de Bachelor. De Ad krijgt inkomsten voor 2 jaren. De Bachelor ontvangt een inkomen ter grootte van 3 jaren. De vraag ook hier is weer of 50% van de diplomabonus terugvloeit naar de Ad als de student na 4 jaren de Bachelor behaalt. Zo niet, dan ligt het voor de hand dat de volledige bonus voor de Bachelor is.
--	--------------------------------------	--

Vastlopen na de Ad in de Bachelor

In bovenstaande situaties wordt uitgegaan van het behalen van de Ad en vervolgens ook op een gegeven moment van de Bachelor. Maar daarnaast kan iemand wel de Ad verwerven maar vastlopen in het resterend programma voor de Bachelor. Dat kan al in het eerste jaar ervan zijn. Daarvoor komt in ieder geval geld van de overheid, in de gevallen dat de Ad in maximaal 3 jaar is behaald. Maar blijft de student twee of meer jaren hangen in de bacheloropleiding, zal er op een gegeven moment geen bekostiging meer zijn – en ook geen kans meer op de diplomabonus.

Het ligt voor de hand om in die gevallen uit te gaan van de gelden die gedurende de jaren van inschrijving zijn binnengekomen voor de Ad en de Bachelor, zonder een verdere verrekening. Het is evenwel nog steeds aan het CvB om de ontwikkelingen en de studentenstromen goed te monitoren en op basis daarvan te bezien wat een eerlijke aanpak is. Uiteraard doen beide opleidingen hun stinkende best om de leerweg studeerbaar te laten zijn.

Ad in drie jaar doen... en dan...

Als de Ad'ers vaker drie jaren over hun opleiding gaan doen, wordt het lastiger voor de ontvangende bacheloropleidingen om hun begroting rond te krijgen. Het CvB zal uiteraard in overleg gaan met het management van de Ad, om te bezien wat een goede aanpak is in de komende jaren. Misschien is het beter om te mikken op meer doorstroom naar de arbeidsmarkt vanuit de Ad. Of wellicht is het handig om toch maar een deel van het Ad-budget naar de bacheloropleidingen over te maken.

Maar dat het alles bij elkaar een complexe materie is, dat is wel duidelijk geworden...

Ad, werken en dan de Bachelor

Kort nog wat over de instroom in de Bachelor van degenen die 'in het verleden' een Ad hebben behaald. Zij kunnen niet meer terugvallen op allerlei afspraken rond de doorstroom van de Ad naar de Bachelor, met aansluitende programma's. Misschien dat ze nog wel geldig zijn met een onderbreking van een jaar, maar dat is aan de betrokken opleidingen om te bepalen.

Het gaat als zodanig om zij-instroom voor de bacheloropleidingen. Daarbij wordt autonoom vastgesteld wat het programma is dat moet worden gevolgd. Er kunnen best vrijstellingen worden verleend op basis van werkervaringen en andere behaalde diploma's en certificaten, maar dat is aan de examencommissie.

Natuurlijk zal men kijken naar de studiehistorie. Maar als de betrokkene toelaatbaar is zonder enige restrictie, moet die historie als een gegeven worden beschouwd. Dat is ook zo als er in die situatie nog maar 1 jaar of helemaal niets aan overheidsbekostiging beschikbaar is, naast een eventuele diplomabonus⁵.

In het kader van deze nieuwsbrief kan zonder meer worden gesteld dat de bacheloropleiding niet kan 'wijzen' op wat er in de Ad-opleiding is gebeurd. Men zal het 'op eigen kracht' moeten doen.

⁵ Een interessant punt hierbij is overigens de t-2 financiering. Bij een sterke groei van het aantal studenten volgt de overheid met meer geld pas twee jaren later. Hevige schommelingen hebben dus invloed op de budgetten voor een bepaald studiejaar.